

A vasárnapi ebédől a szavazóurnáig

Politikai szocializáció és politikai homofília a magyar társadalomban

GERE DÖMÖTÖR¹ – STEFKOVICS ÁDÁM²

ABSZTRAKT

A politikai szocializáció az egyéni politikai identitás formálódásának folyamata, amely során kialakul az egyén politikához való viszonya és politikai világgépe. A politikai szocializáció különböző szférákban valósul meg, melyek közül kiemelt jelentősége van a családnak és azon belül is a szülőknek. Korábbi magyarországi kutatások is megerősítették, hogy a család az állampolgárság egyfajta „inkubátora”. Mindazonáltal alig áll rendelkezésre Magyarországon olyan adat, ami a politikai attitűdök átadásának pontosabb megértését tenné lehetővé. Jelen tanulmány a családon belüli (szülő és gyermek közötti) politikai homofiliát, valamint a szülői politikai jellemzők egyénre gyakorolt hatásait vizsgálja Magyarországon. Adataink egy 2023-ban felvett országosan reprezentatív, 2000 fős telefonos kérdőíves kutatásból származnak. Az eredmények azt mutatják, hogy a magyar családok közel kétharmadában azonos politikai nézeten voltak a családtagok a kérdezett gyermekkorában, a homofiliamutatók esetében a legmagasabb arányt, az apák és a válaszadók szavazási aktivitásában, valamint az anyák és megkérdőzettek konzervatív-liberális beállítódása között találtuk. A szülők jellemzőinek hatását strukturális egyenlet modellezésével (SEM) teszteltük. A szülők politikai érdeklődésének és ideológiai pozíciójának erős direkt hatása volt a gyermek ugyanezen jellemzőire, ám az egyén politikai részvételét és pártpreferenciáját a szülők már csak indirekt módon befolyásolták. Az attitűdök átadásának sikerét erősen növelte, ha a szülők maguk is homofílek voltak a szóban forgó jellemző mentén. Eredményeink rámutatnak a családnak, mint elsődleges ágens fontos szerepére a politikai szocializációban és új kutatási irányokat jelölnek ki.

KULCSSZAVAK: politikai szocializáció, homofília, pártválasztás, szavazás, család

ABSTRACT

From Sunday lunch to the ballot box.

Political socialisation and political homophily in Hungarian society

Political socialisation is the process of forming an individual's political identity, in the course of which the individual's attitude to politics and political worldview is formed. Political socialisation takes place in different spheres, of which the family and parents are of particular importance. Previous research in Hungary has confirmed that the family is an "incubator" of citizenship.

¹ Századvég Közéleti Tudásközpont; e-mail: gere.domotor@szazadveg.hu

² Századvég Közéleti Tudásközpont; Társadalomtudományi Kutatóközpont;
e-mail: stefkovics.adam@tk.hu

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

However, there is little data available in Hungary that would allow for a more precise understanding of the transmission of political attitudes. This study investigates political homophily within the family (between parent and child) and the effects of parental political characteristics on the individual in Hungary. Our data are drawn from a nationally representative telephone survey of 2000 respondents sampled in 2023. The results show that in nearly two-thirds of Hungarian families, family members held the same political views during the respondent's childhood, with the highest proportions of homophily indicators, fathers' and respondents' voting activity, and mothers' and respondents' conservative-liberal attitudes. The effect of parental characteristics was tested using structural equation modelling (SEM). Parents' political interests and ideological positions had a strong direct effect on the same child characteristics, but the individual's political participation and party preference were only indirectly influenced by parents. The success of attitudinal transmission was strongly enhanced if the parents were themselves, homophiles, along with the trait in question. Our results point to the important role of the family as a primary agent in political socialisation and suggest new research directions.

KEYWORDS: *political socialisation, homophily, party preferences, voting, family*

Bevezetés

Az egyén, mint társadalmi lény, az őt körülvevő világ részese és formálója, s mint ilyen, a társadalmi környezettel való kapcsolatát a politikai identitásával is leírhatjuk (Huddy 2001). Ahogyan az önazonosság valamennyi válfaját szükségképpen megelőzi egy identifikációs folyamat, úgy a politikai identitást a politikai szocializáció folyamatával érthetjük meg (Csákó et al. 2010; Dalton 1980, Jennings – Niemi 1968). A politikai identitás egyszerre implicál politikai-közéleti beállítódásokat (úgy mint ideológiai pozíciók, közéleti érdeklődés és elkötelezettség, pártpreferencia) és viselkedéseket (aktivizmus, részvétel, egyéb viselkedés) (Hyman 1959). Ily módon, a politikai szocializációt az attitűdök, értékek, cselekvési formák átadásának és elsajátításának, beépítésének rendszerében érjük tetten (Bengtson 1975)

Más megközelítésben a politikai szocializáció legfőbb szegmensei a politikai-világnézeti ideológia átadása, elsajátítása; a pártpreferencia kialakulása, valamint a politikai részvétel és aktivitás, amely egyszerre jelenti a politikai rendezvényeken, az aktuális választásokon való részvételt, vagy akár a szervezeti elköteleződés különböző fokait.

A kutató számára a politikai szocializáció *ab ovo* fontos tényező, kulcsfontosságú változó a politikai rendszer működésének megértésében, tekintettel arra, hogy az attitűdök alakítják a politikai viselkedést, és ez a viselkedés adja az ösztönzést a változásra és a stabilitás megalapozására. Továbbá, a szocializáció közvetve jelentősen befolyásolja a politikai változások tartalmát és nagyságrendjét is (Marsh 1971). Az ilyen irányú vizsgálatok tehát egyszerre bírnak politikai és a politikatudományi motívációval (Mouffe 2005).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A politikai szocializáció különböző ágensek együttes hatásának eredménye, legfontosabb színterei a család mellett az iskola, a kortárscsoport és a média (Bognár – Szabó 2017; Csákó 2004; Kmetty – Szabó 2021; Marsh 1971), valamint maga a politikai közeg (Levin 1961). Kétségtávol minden olyan vizsgálatnak, amely az elsődleges szocializációs intézmények szerepét igyekszik megérteni, elkerülhetetlenül foglalkoznia kell a családdal (Verba et al. 2003). Ugyanakkor a politikai szocializáció vizsgálatában valós veszély a család hatásának túlértékelése is (Connell 1972). Kmetty Zoltán és Szabó Andrea (2021) például egyetemisták körében vizsgálta a politikai szocializációs dimenziók együttes hatását (Kmetty – Szabó 2021). Egyaránt bevonták az elemzésükbe az iskola, a média, a szülőkkel és kortársakkal való beszélgetés, egy-egy meghatározó élmény, a vallásosság szerepét, valamint az érték- és pártpreferenciát. Eredményeikből többek között arra utaltak, hogy a család csupán egy a sok hatás közül, igaz, kitüntetett szerepe van (Kmetty – Szabó 2021). A családon belüli politikai szocializációban a szülők szerepe meghatározó, akik „az otthont az állampolgárság erőteljes inkubátorává tehetik” (McDevitt – Chaffee 2002: 282)

A szülők és gyermekeik attitűdjeinek együttes vizsgálata magába a transzmissziós folyamatba enged betekintést. A családi politikai szocializációs vizsgálatok gyakran a hasonlóságot, a *politikai homofiliát* veszik górcső alá. A politikai homofiliát három dimenzióban értelmezhetjük: a politikai identitásban, politikai ügyek mentén és a politikai részvételben való azonosság dimenzióiban (Stefkovics – Sik 2023). A vizsgálatok tárgyai döntően arra irányulnak, hogy ezek a folyamatok milyen csatornákon, milyen módokon és milyen hatékonysággal mennek végbe.

Bár a nemzetközi szakirodalom részletesen foglalkozik a különböző szocializációs színterek hatásaival, beleértve a családok szerepét is, Magyarországon eddig alig készültek kutatások (lásd Kmetty – Szabó 2021). Jelen tanulmány a családon belüli (szülő és gyermek közötti) politikai homofiliát, valamint a szülői politikai jellemzők egyénre gyakorolt hatásait vizsgálja Magyarországon. Elemzésünk eredményei fontos adalékkul szolgálhatnak a politikai szocializációs folyamatok és azon belül a családi transzmissziós formák megértéséhez.

Elméleti háttér

POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓ A CSALÁDBAN

„A politikai szocializáció az egyéni politikai identitás formálódásának folyamata. Ennek során alakul ki az egyén politikai világhoz való viszonya és politikai világgépe, azaz politikai kultúrája. A politikai kultúra ismeretekből, értékekből, emóciókból, attitűdökből, magatartási és gondolkozási sémákból épül fel” (Csákó et al. 2010: 4). E tömör definíció rávilágít a politikai szocializáció családi hatásainak komplexitására, amelyen belül egyaránt beszélhetünk a genetika, a családi kommunikáció, a csa-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

lád társadalmi helyzetének, a különböző korcsoportok sajátosságainak, a kulturális eltérések jellemzőinek elemzési lehetőségéről. Ráadásul a politikai identifikáció vizsgálatában az egyén egyes életszakaszaiban is eltérő lehet a különböző ágensek és hatások dinamikája, ereje (Bognár – Szabó 2017).

Bognár és Szabó például úgy érvel, hogy az 1990 és 2016 közötti időszakban nagy jelentősége volt a rendszerváltozásnak a politikai szocializációs minták esetében. Mint írják, „a pártállami időszakban az állam által működtetett direkt politikai szocializációs rendszerben közvetített értékekkel, normákkal, viszonyulásokkal szemben főként a család intézménye tudott más értékrendet átadni” (Bognár – Szabó 2017: 25). Másutt szintén ők emelik ki: „a nem formális szocializáció szerepe erősödött, míg a formálisé nagymértékben csökkent” (Bognár – Szabó 2017: 20).

Csákö Mihály a fiatalok politikai attitűdjeit vizsgálva hangsúlyozza a családi politikai szocializáció szerepét, amelynek elemzése azért is jelentős, mert az újdonsült választópolgárokra úgy tekintünk, mint „politikai újszülöttek”, annak ellenére, hogy felnőttkoruk küszöbén állva már „kijárhatták a politikai óvodát” (Csákö 2004). Azaz új választókként kerülnek a politikai színtérre, ám politikai tudással vagy akár tapasztalattal is rendelkezhetnek.

A média és a kortárs csoportok szerepe mellett korábbi kutatások sora igazolta, hogy a család szerepe a politikai szocializációban meghatározó (Boonen 2019; Csákö 2004; Jennings et al. 2009; Jennings – Niemi 1968; Szabó 2015; Tedin 1974)

Áttekintésünk során három fő témakörre fókuszálunk: a családi kommunikációban megnyilvánuló politikai szocializációra, a társadalmi környezet által meghatározott transzmissziós folyamatokra, valamint a részvétel és pártosság átörökítő hatására.

Családon belüli politikai kommunikáció

A család politikai szocializációban betöltött szerepének vizsgálatában nagy hangsúllyal jelennek meg a családi kommunikációs mechanizmusok értelmezései, hiszen a politikáról való beszéd vizsgálata kiválóan alkalmas a gyermekek közléthez való viszonyának tanulmányozására (Nolas et al. 2017). A politikai és közéleti kommunikációs tevékenység, legyen az beszélgetés, vita, vagy a politikai álláspont közlésének egyéb formája, magyarázó erejű lehet a politikai értékek transzmissziójában. Ennek egyik oka, hogy a családban és egyes baráti kapcsolatokban megvan az a bizalom és intimitás, ami lehetővé teszi a közéleti témájú beszélgetéseket, és azokon keresztül értékek átadását. Előzetesen azt gondolhatnánk, hogy a politikai, közéleti témájú beszélgetések gyakorisága, (akár a szülők között, akár a szülő és gyermek között), döntő jelentőségű, azonban a vizsgálatok egy másik aspektus dominanciájára hívják fel a figyelmet. Nolas, munkatársaival különböző kultúrákban, a politikai beszédmódban kifejezetten aktív szülőket vizsgálva arra a megállapításra jutott, hogy az otthoni

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

politikai kommunikáció középpontjában nem feltétlenül a politika maga, vagy az egyes politikai ügyek állnak, hanem az arról való beszéd mikéntje, a politikai kommunikáció gyakorlata (Nolas et al. 2017). A gyakoriságot illetően egy 2000-ben készült vizsgálatból kiderül, hogy a britek 30 százaléka és az amerikaiak 25 százaléka sohasem beszélget politikáról, míg 13, illetve 15 százalékuk említette, hogy rendszeresen megteszi ezt (Bennett – Flickinger – Rhine 2000).

Magyarországon egy 2018-as felmérés azt mutatja, hogy a magyarok harmada (31 százaléka) egyáltalán nem beszél a családjában politikáról, bő fele (54 százaléka) ritkán és csupán a megkérdezettek 14 százaléka beszél róla gyakran. Az utóbbi évekhez képest az utóbbiak aránya tendenciózusan mérséklődött, 2014-ben még 16 százalékuk, 2010-ben pedig 25 százalékuk említette, hogy rendszeresen beszélnek közéleti kérdésekről a családban (Gerő – Szabó 2020). Meadowcroft már a 80-as évek közepén megállapította, hogy a családon belüli politikai kommunikációban lényeges eltérések tapasztalhatók. Kisiskolás és gimnazista diákok szüleikkel való kommunikációját, politikai ismereteit, politikai érdeklődését, a politikai viták gyakoriságát és a tömegmédiában megjelenő politikai információknak való kitettségét vizsgálta. Megállapítása szerint bár a tartalmi elemek sem elhanyagolhatók, mégis a kommunikáció módjában keresendők a lényeges eltérések. Két jellegzetes kommunikációs „stílust” különböztetett meg: a szocio-orientált kifejezésmódot, mely esetében a harmonikus, interperszonális kapcsolatok fontossága a meghatározó, és így kevesebb önálló véleménykifejtés jellemző, míg a koncepció-orientált kommunikációs séma a vitákat ösztönzi, az önálló véleményformálásra sarkall. E két differenciált beszédmód döntően meghatározza a családon belüli politikai szocializáció folyamatát, amelyet egyúttal a gyerek kognitív képessége, és a szülők által hangsúlyozott üzenetek is döntően meghatároznak. A koncepció-orientált sémát alkalmazó családokban a politikai szocializáció hatékonyabbnak bizonyult (Meadowcroft 1986).

A családi politikai kommunikációs vizsgálatok lényeges eredménye, hogy a fiatalok nagyobb eséllyel veszik át a szülők politikai orientációját, ha a szülők mindig konzisztens álláspontot nyújtanak. Az ezt vizsgáló, három generációs kutatás eredményei megmutatják, hogy a család stabilitása, a szülők politikai elkötelezettsége, a gyerekekkel folytatott beszélgetések gyakorisága egyaránt a politikai reprodukció növekedését eredményezi, különösen, ha a szülői attitűdök nem csak a két szülő között stabilak, hanem időben is tartósnak bizonyulnak. (Jennings et al. 2009).

Tims a családok politikai kommunikációjának és a szülők társadalmi értékeinek kapcsolatát és átadását vizsgálta nyugat-német és wisconsinai adatokra támaszkodva (Tims 1986). A szülői értékeket három csoportba osztotta: a posztmaterialista, a vegyes és a materialista kategóriákra. Eredményei azt mutatták, hogy az értékek átadása indirekt módon történik, és az azokból fakadó kommunikációs minták meghatározóak. Adatai szerint a posztmaterialista értékekkel rendelkező szülők gyakrabban beszéltek gyerekeikkel politikai-társadalmi kérdésekről, valamint ezek a gyerekek többet beszéltek az ő nézőpontjuktól eltérő véleménnyel bíró emberekkel.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Jennings és Niemi panel adatok segítségével vizsgálta a politikai értékek átadását (Jennings – Niemi 1968). Végzős diákokat és szüleiket kérdezték három csoportban: az egyikben csak az apát, a másikban csak az anyát, a harmadikban mindkét szülőt. Azt feltételezték, hogy a lázadó ifjúságról alkotott társadalmi kép megjelenik majd a családon belüli politikai szocializációs folyamatban, a politikai kommunikációban is. A vizsgált diákoknak azonban csak kis része számolt be meghatározó nézeteltérésekről társadalmi és politikai témákban. Ezzel együtt az értékpreferenciákban ki tudtak mutatni különbségeket.

A társadalmi környezet szerepe a politikai szocializációban

A politikai attitűdök átadását jelentősen árnyalhatja a társadalmi környezet meghatározottsága (Prior 2019; Verba et al. 2003)

A közvetlen szülői befolyás (például valamilyen kommunikációs úton) mellett az is felvethető, hogy a szülők és a gyermekek attitűdjei azért hasonlítanak, mert a család minden egyes tagja ugyanazoknak a társadalmi hatásoknak van kitéve. Másképpen megfogalmazva, a társadalmi környezet az, ami a szülők és gyermekek politikai identitását egyidejűleg alakítja (Verba – Schlozman – Burns 2003). Az azonos társadalmi osztályba tartozás révén a szülők és a gyermekek hasonló médiát fogyasztanak, hasonló attitűdökkel rendelkező barátai, ismerőseik vannak, azonosak az úgynevezett „osztályérdekeik” (Tedin 1974). Ezzel összefüggésben azok, akiknek a szülei társadalmi-gazdasági státusz szempontjából előnyös helyzetben voltak, nagyobb valószínűséggel rendelkeznek felnőttként erőforrásokkal ahhoz, hogy aktívak legyenek a politikában, hogy olyan hálózatokban legyenek, amelyeken keresztül az aktivitásra irányuló kéréseket közvetítik, és motiváltak a részvételre a politikai életben (Verba et al. 2003).

Részvétel és pártosság

A politikai szocializáció kiemelt ágensei a választásokon és politikai eseményeken való részvétel, valamint a pártosság átadása. A részvétel kapcsán a szakirodalom külön tárgyalja a politikai életbe való bevonódás két formáját: a hagyományos, (mint választási aktivitás vagy a szervezeti tagság) valamint az úgynevezett „ügy-orientált” civil részvételt, (például tiltakozások, tüntetések), másutt „rég” és „új”, „politikai” és „civil”, „intézményes”, illetve „intézménytől független” típusokról beszélhetünk (Szabó – Oross 2012: 66). Ez a fogalomhalmaz egyszerre mutat rá a politikához való kapcsolódás sokféleségére és dichotómiájára. Noha a terminológia rendkívül színes spektrumot mutat, abban nagyobb az összhang, hogy a hagyományos részvételi formák terén csökkenő, míg az újabb részvételi formák esetében növekvő tendenciákról beszélhetünk (Dalton 2008; Kriesi 2008; Pattie et al. 2004), azaz a válasz-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

tásokon való részvétel vagy a szervezeti tagság csökkenése mellett a tiltakozásokban, tüntetéseken való részvétel valamelyest növekvő arányt mutat. Ezt a képet árnyalja az online térben megjelenő politikai részvétel, és annak sajátos hatásai (Szabó – Mihályffy 2009), mely a fiatalabb generáció politikához fűződő viszonyának átalakulását eredményezheti (Phelps 2004).

Ahogy minden identitáselem kiépülésében, úgy a politikai szocializáció esetében is, a családi szocializáció kulcsfontosságú a pártidentifikáció kialakulásának vizsgálatában (Boonen 2019). Fontos kiemelni, hogy a pártosság-vizsgálatok rendre a generációk közötti hasonlóságot, a pártok támogatottságának egyezését figyelik meg, de hasonló mértékben a (nyíltan) negatív orientációk esetében is kimutathatók összefüggések (Boonen 2019). A holland szerző modellje szerint egy bizonyos pártot támogató szülők világos, erős, homogén és stabil jeleket adnak, amelyeket viszont gyermekeik internalizálnak és reprodukálnak, főként a serdülőkor alapvető fejlődési szakaszában. Minél könnyebben érzékelhető egy szülői attitűd, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a gyerekek át is veszik azt (Tedin 1974), a pártosság kérdése pedig tipikusan ilyen, hiszen egy pártpreferencia könnyen leírható, elmagyarázható és néven nevezhető. Ugyanakkor ez feltételezhetően függ a politikai rendszerek pluralizmusától is, hiszen egy duális rendszerben (például republikánus vagy demokrata-e egy család) egyértelműbb értékvalasztásról beszélhetünk (Tedin 1974).

A pártszimpátia intergenerációs transzmissziója a legtöbb esetben nem direkt módon megy végbe, hanem politikai ideológiai elemeken és értékeken, elveken keresztül, közvetve hatnak a szülők gyermekeik pártválasztására. A politikai párthovatartozás átörökítése egy svédországi politikusokat vizsgáló kutatás szerint több generáción át is kimutatható, részben szocializációs, részben az azonos életkörülmények adta materiális tényezők nyomán (Aggeborn – Nyman 2021). Csákó kiemeli azonban, hogy a pártpreferencia sem a nemzedékek között, sem a családon belül, de akár egy személy életén belül sem olyan tartós, mint azt korábban gondoltuk (Csákó 2004).

Összességében a politikai szocializációt nagyban meghatározzák a társadalomtörténeti korszakok éppúgy, mint az egyén életútjában, életszakaszában jelentős ágensek. Az egyes hatások együttes vizsgálata közelebb visz a jelenség megértéséhez. A genetikai tényezők elsősorban nem a pártidentifikációra, hanem az ideológiákra hatnak. A családok hatását vizsgáló kutatások rendre megállapítják, hogy a család társadalmi helyzete jelentősen befolyásolja a szocializáció mikéntjét, amely a családon belüli kommunikációs mintázatokban is tetten érhető. A pártosság átörökítése, noha viszonylag könnyen végbemegy, stabilitása korántsem olyan erős, mint az ideológiai beállítódások. Mindezek bár fontos irányelveket szabnak az elemzésekhez, ugyanakkor elsősorban adott politikai rendszerben értelmezhetőek. A szakirodalom jelentős érdeklődést mutat a politikai értékek átadásának mikéntje, az egyes tényezők – úgymint a politikai beszédmód, a pártpreferencia, az ideológiai nézetek, a konzekvens értékközvetítés – erejének vizsgálata iránt, (figyelembe véve a társadalmi státuszkülönbségekből fakadó eltéréseket, a kommunikációs mintázatok sok-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

féleségét, vagy éppen a pártpreferenciára ható tényezők származását, valamint különböző családon belüli együttállásokból eredő meghatározottságokat). Mi is ennek mélyebb megismeréséhez kívánunk hozzájárulni.

Adatok és módszerek

KUTATÁSI KÉRDÉSEINK

Tanulmányunkban három kutatási kérdést vizsgálunk. Elsőként leíró céllal, azt a kérdést tesszük fel, hogy milyen mértékű a politikai homofília ma Magyarországon szülők és gyermekeik között. Második kérdésünk arra vonatkozik, hogy milyen mértékben határozza meg a szülők politikai identitása a gyermek politikai aktivitását és pártpreferenciáját, illetve, hogy ez a feltételezett hatás közvetve vagy közvetett módon történik-e. Végül egyes korábbi kutatási eredményekre alapozva (Jennings – Stoker – Bowers 2009) azt vizsgáljuk, hogy vajon a szülői politikai attitűdök átadásának sikere függ-e a szülők között politikai homofiliától.

ADATOK

Adataink egy Magyarországon történő telefonos (CATI) módszerrel felvett kérdőíves kutatásból származnak. A kutatásban 2000 véletlenszerűen kiválasztott 18 éves vagy idősebb magyar lakost kérdeztek meg. A mintavételt végző cég egy többlépcsős, arányosan rétegzett, valószínűségi mintavételi eljárást alkalmazott. A mintavétel során egyaránt használtak vezetékes és mobiltelefonszámokat. A minta nem, életkor, településtípus és végzettség szerint reprezentatívnak tekinthető a magyar felnőttkorú lakosságra nézve. Az adatfelvétel 2023. január 20. és február 9. között zajlott.

MÉRŐESZKÖZÖK

A kérdőívben a magyar politikai szociológiai szakirodalom bevett, sztenderd kérdéseit alkalmaztuk (lásd lentebb). A válaszadókat elsőként arra kértük, hogy emlékezzenek vissza gyerekkorukra (18 év alatti életükre), és az akkori tapasztalataik, benyomásaik alapján ítélik meg szüleik *akkori* (és nem jelenlegi) politikai jellemzőit.³ Fontos tehát, hogy a szülőkre vonatkozó méréseink legalább két szempontból torzíthatnak. Egyrészt, egy retrospektív benyomással dolgozunk, ami szükségszerűen memória-hatás jellegű torzítást okozhat, hiszen nem mindenki tud hatékonyan vissza-

³ A kérdőívben minden kérdésnél lehetőség volt a „nem tudja”, vagy „nem válaszol” opciókat választani, illetve a kérdések azt is kezelték egy külön kóddal, ha valaki nem a szüleivel nőtt fel.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

emlékezni gyerekkorára.⁴ Másrészt, a szülők jellemzőit nem maguktól a szülőktől, hanem közvetve, gyermekeiktől kérdeztük. Természetesen azt sem gondoljuk, hogy a szülők ugyanúgy látják akkori önmagukat, mint gyermekeik. Általánosságban azt feltételezzük, hogy az adatok egy szereplőtől való származása a homofília felülbecslését eredményezheti (elsőfajú hiba). Ezek a torzítások limitációt jelentenek mérésünk szempontjából, ugyanakkor úgy látjuk, ezek ellenére is érvényes megállapításokra juthatunk adataink alapján. A mérések közvetettsége nem feltétlenül jelent limitációt, a gyermekek szüleikről kialakult (politikai) képe éppoly fontos tárgya lehet egy elemzésnek, mint a szülők tényleges politikai jellemzői. Sőt, úgy is lehet érvelni, hogy az egyén politikai szocializációja szempontjából fontosabb az az információ, hogy az egyén hogyan látta a szüleit, mint ők saját magukat. Memória-hatásokkal pedig abban az esetben számolni kell, ha a szülőket közvetlenül kérdezzük meg.

A szülőkre vonatkozó kérdések megválaszolását követően a válaszadók (jelenlegi) önmagukra vonatkozóan is megválaszolták ugyanazokat a kérdéseket.

Politikai érdeklődés, kommunikáció, részvétel

A kérdések első csoportja a politikai érdeklődésre, kommunikációra, részvételre vonatkozott. A politikai érdeklődésnél azt kérdeztük meg a válaszadótól, hogy gyermekkorában apja és külön az anyja mennyire érdeklődött a politika iránt (1–5-ig tartó Likert-skálán).⁵

A családon belüli kommunikációt a szülők egymás közötti politikai kommunikációján és a válaszadóval folytatott politikai kommunikáción keresztül mértük. Mindkét kérdés esetében egy háromfokú gyakorisági skálát használtunk, ahol a „soha”, „alkalmanként” és „rendszeresen” válaszkategóriákat adtuk meg. A politikai aktivitásra két kérdést használtunk. Azt kérdeztük, hogy gyermekkorában a válaszadó részt vett-e szüleiével valamilyen politikai eseményen a már ismert háromfokú (soha, alkalmanként, rendszeresen) skála használatával. Ezenkívül külön az apára és külön az anyára vonatkoztatva mértük a választásokon való részvételüket egy ötös skálán (mindig elment szavazni, esetek többségében elment szavazni, fele-fele arányban ment el szavazni, esetek kisebb részében ment el szavazni, egyszer sem ment el szavazni). Tekintettel arra, hogy az 1990 előtti időszakban nem voltak demokratikus választások, így ezeknél a változóknál csak azokat kérdeztük meg, akik 1972 után születtek, azaz 1990 után töltötték be 18. életévüket, hiszen így lehetnek gyerekkori (18 év alatti) emlékeik szüleik demokratikus választásokon való részvételéről.

⁴ Ez a torzítás ráadásul nagy valószínűséggel szisztematikusan különbözik a válaszadók között, hiszen például az életkor előrehaladtával nőhet (Craik – McDowd 1987).

⁵ A teljes kérdőív elérhető a Mellékletben.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

PÁRTSZIMPÁTIA

A pártszimpátiát egy úgynevezett *érzelmi termométerrel* mértük, egy hétfokú skálán, amely a nagyon ellenszenves és a nagyon rokonszenves értékeket „kötötte össze”. A kérdésben azokat a szervezeteket soroltuk fel, amelyek 1990 óta országgyűlési választáson valaha szerepeltek és egyúttal mandátumot is szereztek, kiegészülve a Munkáspárttal és a Magyar Kétfarkú Kutyapárttal. Ezt a kérdést szintén csak azoknak tettük fel, akik 1972 után születtek, azaz 1990 után töltötték be 18. életévüket.

IDEOLÓGIAI VÁLTOZÓK

Három politikai ideológiai változót vizsgáltunk: a baloldali-jobboldali, a mérsékelt-radikális és a konzervatív-liberális dichotómiát, amelyeket hétfokú szemantikus differenciálskálán mértünk.

SZOCIODEMOGRÁFIAI VÁLTOZÓK

A szülők különböző szociodemográfiai jellemzőiről is gyűjtöttünk információt, mégpedig az apa és anya iskolai végzettségéről és vallásosságáról, tekintettel arra, hogy korábbi kutatások ezek politikai attitűdökre gyakorolt hatásait hangsúlyozták (Makay – Stefkovics 2021; Patkós – Szántó 2020; Róbert 1994; Szabó – Gross 2012; Verba et al. 2003). A vallásosságot öt kategóriás változóval vizsgáltuk: vallásos az egyház tanítása szerint; vallásos a maga módján; nem tudja megmondani, hogy vallásos-e vagy nem; nem vallásos; más a meggyőződése, határozottan nem vallásos; valamint egy egyéb kategória is megjelölhető volt (Tomka 1998). A válaszadóra vonatkozóan mértük továbbá a nemet, településtípust (négy kategóriás) és az anyagi helyzetet (három skálán).

HOMOFÍLIA MÉRÉSE

A homofíliát, azaz a politikai attitűdök azonosságát három módon vizsgálhatjuk (Tedin 1974). Beszélhetünk a relatív páros megfelelésről, az abszolút páros megfelelésről és a csoportos megfelelésről (Tedin 1974). *Relatív páros megfelelésnek* nevezzük, amikor az egyik eloszlás egy másik eloszlás függvénye. *Az abszolút páros megfelelés* az a mérték, amelyre az adott válaszadó skálapontjai pontosan megegyeznek a hozzá társított válaszok skálapontjaival (például a gyermek válaszai az apja válaszaival). *A csoportos megfelelés* az a mérték, amelyben az egyes generációk véleménymegoszlásai hasonlóak, függetlenül a szülők és saját gyermekeik közötti páros kapcsolatoktól (például egy diákminta ötven százaléka és egy szülői minta negyvenöt százaléka támogathat egy intézkedést). Jelen tanulmányban abszolút páros megfeleléseket vizsgálunk, vagyis az azonos válaszkategóriák szerint mutatjuk be a válaszadó és a szülő egyezőségének mértékét. Megengedőek voltunk abban a tekintetben, hogy nem vártunk el „tökéletes” egyezést, így például a politikai érdeklődésnél, ha a vá-

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

laszadó négyes, a szülő pedig ötös választ adott, azt homofiliának tekintettük, mivel mindketten érdeklődtek a politika iránt, igaz eltérő intenzitással.⁶

Emellett mértünk egy *homofília percepciót* is, továbbá megkérdeztük, hogy mit gondol a válaszó, mennyire voltak azonosak a családon belüli politikai értékek.

STATISZTIKAI MEGKÖZELÍTÉS

Elemzésünk első kutatási kérdésünk megválaszolására, az egyén és a szülők válaszainak leíró összehasonlításával kezdjük. Ehhez a korábban vázolt homofília mutatókat használjuk.

Második kérdésünk megválaszolásához a strukturális egyenletmodellek (SEM) alkalmazása mellett döntöttünk. A SEM hatékony eszköz, mivel lehetővé teszi több regresszió egyidejű illesztését, így a változók közötti összefüggések átfogó elemzését teszi lehetővé a különböző utak mentén. Két külön modellt illesztettünk a választásokon való részvételre és a Fidesz-KDNP támogatására. Az útmodelleket az 1. és 2. ábra szemlélteti. Az 1. modell alapján a részvételt négy változócsoporthat befolyásolta: a szociodemográfiai változók, a vallásosság, az ideológiai változók és a politikai érdeklődés. A szülők jellemzőiről azt feltételeztük, hogy közvetlenül (politikai érdeklődésük révén) és közvetve (az iskolázottságon, vallásosságon, politikai ideológiákon és politikai érdeklődésen keresztül) is befolyásolhatják az egyén politikai aktivitását. Azt vártuk továbbá, hogy a szülők és a gyermek közötti politikai beszélgetések és a gyermekkori politikai aktivitás a politikai érdeklődésen keresztül közvetve befolyásolja a későbbi választásokon való részvételt. A Fidesz-KDNP támogatása esetén hasonló modellt építettünk fel. Közvetlen utakat tételeztünk fel a szociodemográfiai változókból, a vallásosságból, az egyén saját és szülei ideológiai álláspontjából, és közvetett utakat az egyéb szülői jellemzőkből. Az egyik különbség az volt, hogy a Fidesz-KDNP támogatottságára közvetlen hatást vártunk a választásokon való részvételtől és közvetett hatást a válaszó és szülei politikai érdeklődésétől. A kulcsváltozóink viszonylag nagyszámú hiányzó adata miatt az R *mice* csomagját (3.14.0 verzió; Buuren – Groothuis-Oudshoorn 2011) (c használtuk a hiányzó adatok imputálására).⁷ Más elméleti modellekkel összehasonlítva a fent leírt modellek adták a legjobb illeszkedést (részvétel: RMSEA = 0,071, GFI = 0,989, CFI = 0,762, SRMR = 0,045; Fidesz-KDNP támogatása: RMSEA = 0,074, GFI = 0,989, CFI = 0,781, SRMR = 0,056).

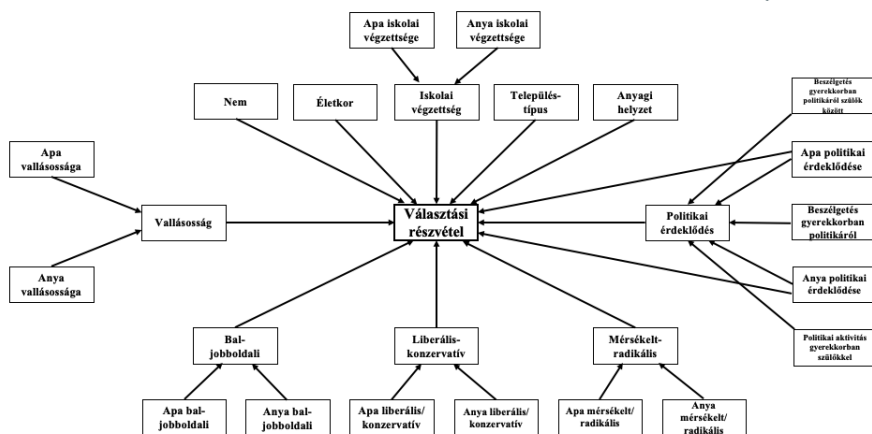
Harmadik kérdésünk megválaszolásához a SEM-modelleken kívül olyan lineáris modelleket illesztettünk, ahol az egyén bal-jobboldali, liberális–konzervatív és mérsékelt-radikális pozíciója, valamint a politikai érdeklődése voltak a függő változók,

⁶ Ugyanígy jártunk el a választásokon való részvételnél (ötös skála). Az ideológiai változók hetes skáláit átkódoltuk háromszatúvá: az első (1, 2) és utolsó (7, 8) két szélsőérték került külön kategóriába és a 3, 4, 5 válaszok egy kategóriába.

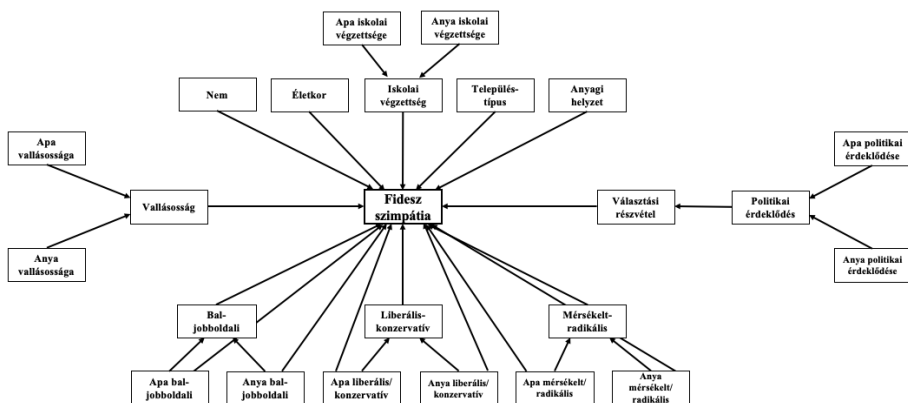
⁷ A modelleket a nem imputált adatbázison is lefuttattuk (N=966), és a fő eredmények nem különböztek érdemben az imputált adatbázison futtatott modellek eredményeitől.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

a szülők ugyanezen ismerve a kulcs független változók, és interakciós tagként vontuk be a szülő jellemzője és a szülők közötti homofiliát mérő változót (0 = heterofil, 1 = homofil). Az interakciós tagok azt mutatják meg, hogy különbözik-e az egyén és a szülő ugyanazon ismerve közötti összefüggés, amikor a szülők homofilek ebből a szempontból. Ez összesen nyolc interakció tesztelését jelentette (négy az apánál, négy az anyánál). Minden modellben kontrolláltunk nemre, korra, végzettségre, településtípusra, anyagi helyzetre és vallásosságra.

a)

b)

1. ábra. A választási részvételre (a) és a Fidesz-KDNP szimpátiára (b) illetett SEM-modellek sematikus ábrái.

Forrás: saját szerkesztés

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Eredmények

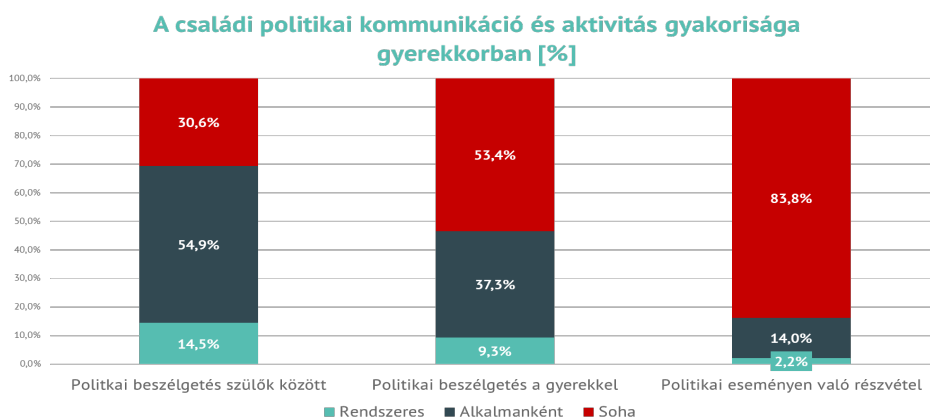
POLITIKAI HOMOFÍLIA A CSALÁDBAN

Az alábbiakban először bemutatjuk a politikai kommunikáció és az aktivitás családi mintázataira vonatkozó eredményeinket, majd a politikai érdeklődés, a szavazási hajlandóság, valamint a pártosság tekintetében az apák és gyermekeik, az anyák és gyermekeik, valamint a szülők közötti homofília mértékét. Ezt követően az ideológiai változók szülő-gyermek együttállásait ismertetjük.

KOMMUNIKÁCIÓ, AKTIVITÁS

A 2. ábrán látható, hogy a válaszadók 14,5 százalékánál voltak a politikai témájú családi diskurzusok rendszeresek, közel harmaduk (30,6 százalékuk) szerint soha nem került sor ilyesmire. Ezzel összhangban a megkérdezettek kevesebb, mint tizede (9,3 százaléka) emlékszik arra, hogy vele is rendszeresen beszéltek a szülei politikai témákról, míg több mint felük (53,4 százalékuk) szerint soha nem fordult elő ilyen beszélgetés.

A politikai aktivitás tekintetében vizsgáltuk a politikai eseményen való részvétel gyakoriságát is: a válaszadók több mint négyötöde (83,8 százaléka) úgy emlékszik, hogy soha nem vettek részt semmilyen megmozduláson, demonstráción, gyűlésen, 13,7 százalékuk alkalmanként volt részese ilyesminek, elenyésző részükre (2,2 százalékukra) volt jellemző ez rendszeresen.

2. ábra. A családon belüli politikai kommunikáció és politikai aktivitás gyakorisága gyerekkorban
Forrás: saját szerkesztés

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

POLITIKAI ÉRDEKLŐDÉS, SZAVAZÁS

Az eredményeink azt mutatják, hogy azon apáknak, akiket nem érdekel a politika, 27,4 százalék esetében a gyermeküket sem érdekli, ugyanakkor a politika iránt érdeklődő apák kétharmadának (65 százaléknak) gyermeke is a politika iránti érdeklődésről adott számot. Ugyanebben az összevetésben a közélet iránt közömbös anyák negyedéről (24 százalékról) mondható el, hogy gyermeküket sem érdekli a politika, míg a politika iránt érdeklődő anyák 70 százaléknak gyermeke is e kategóriába sorolta magát. A politika iránti érdeklődés esetében az összesített homofília az apák és a válaszadók között 44,7 százalék, az anyák és a válaszadók közötti 36,3 százalékos arány mellett. A szülők között ez a mutató 62,6 százalék.

Azon apáknak, akik többnyire elmentek szavazni, amikor erre volt lehetőségük, 91,5 százaléknak gyermeke is többnyire részt vett a választásokon. Az anyák esetében nagyon hasonló eredményre találtunk (91,2 százalék). Az összesített homofiliamutató az apáknál magasabbnak bizonyult (83,5 százalékos), mint az anyák esetében (82,3 százalék). A szülők egymáshoz viszonyított homofília értéke a szavazásokon való részvételt illetően 93,2 százalék.

PÁRTOSSÁG

Ahogy már utaltunk rá, a pártosság esetében számolnunk kellett a politikai rendszer és a politikai pártpaletta változásaival is, így előzetes várakozásunknak megfelelően alacsony volt azon esetek aránya, ahol megegyezett a szülő és a válaszadó számára legrokonszenvesebb párt: az apák esetében 26,8 százalékos együttjárásról beszélhetünk, míg az anyáknál 28 százalék a homofília mértéke.⁸ Ehhez képest jóval magasabb, 79 százalékos egyezést találtunk az apák és anyák preferenciája között.

1. táblázat. Homofiliamutatók a gyermek és szülő, valamint a szülők között a politikai érdeklődés, a szavazási aktivitás és a pártpreferencia vonatkozásában

	Apa és gyerek közötti homofília	Anya és gyerek közötti homofília	Szülők közötti homofília
Politika iránti érdeklődés	44,7% (N=1859)	36,3% (N=1935)	62,6% (N=1833)
Szavazási aktivitás	83,5% (N=1724)	82,3% (N=1812)	93,2% (N=1702)
Pártpreferencia	26,8% (N=462)	28,0% (N=515)	79,0% (N=453)

Forrás: saját szerkesztés

⁸ Ebben az értékben benne van az a válaszkategória is, ha egyik párttal sem szimpatizál sem a szülő sem a válaszadó.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

IDEOLÓGIAI HOMOFÍLIA

A baloldali-jobboldali ideológiai pozíciók kapcsán az apját baloldalnak jelölő válaszadók 43,4 százaléka jelölte magát is baloldalnak, míg a jobboldali apák háromnegyedének (74,5 százaléknak) gyermeke is jobboldaliként határozta meg magát. Az anyáknál ugyanezek az arányok: 43,1, valamint 77,4 százalék. A bal-jobboldaliság dimenziójában a homofília az apák és a válaszadók között 63 százalékos, míg az anyák és válaszadók között 64,3 százalékos volt. A szülők közti homofília 76,1 százalék volt.

A mérsékelt-radikális dimenzióban a mérsékelt szülők kétharmadának gyereke is mérsékeltnek vallotta magát: a mérsékelt apák 67,3 százaléknak, a mérsékelt anyák 63,4 százaléknak gyereke sorolta magát is ebbe a kategóriába. A skála másik végén, a radikális pozíciónál jóval alacsonyabb mértékű „mintakövetést” tapasztaltunk: a radikális apák 39 százaléknak, a radikális anyák 42 százaléknak gyermeke azonosította magát radikálisiként. A mérsékelt és radikális attitűd átadását tekintve az apák és a válaszadók 65,3 százaléknál beszélhetünk homofíliáról, tőlük alig maradnak el az anyák, akik 64,6 százaléknál azonos a mérsékelt-radikális pozíció. A szülők között ez az érték 74,1 százalék.

Végül a harmadik ideológiai változó, a konzervatív-liberális ideológiák esetében a konzervatívoknál markáns mintakövetést, értéktranszfert mutatnak az eredményeink. Az apjukat konzervatívnak tartók kétharmada (66,1 százaléka) önmagára is konzervatívként tekint, tíz konzervatív anyából hétnek (69,9 százalék) a gyereke is így határozza meg magát. A liberálisoknál az együttjárás szülők és gyermekek között valamivel alacsonyabb értékeket vett fel: a liberális apák 58 százaléknak gyereke is liberális, míg az anyák esetében ez az arány 60,6 százalék. A konzervatív-liberális skálán a homofília mértéke az apák esetében 66,2 százalék volt, az anyáknál 68,3 százalék, míg a szülők közötti homofília 78,3 százalékot tett ki.

2. táblázat. Homofíliamutatók a gyermek és szülő, valamint a szülők között az ideológiai pozíciók vonatkozásában

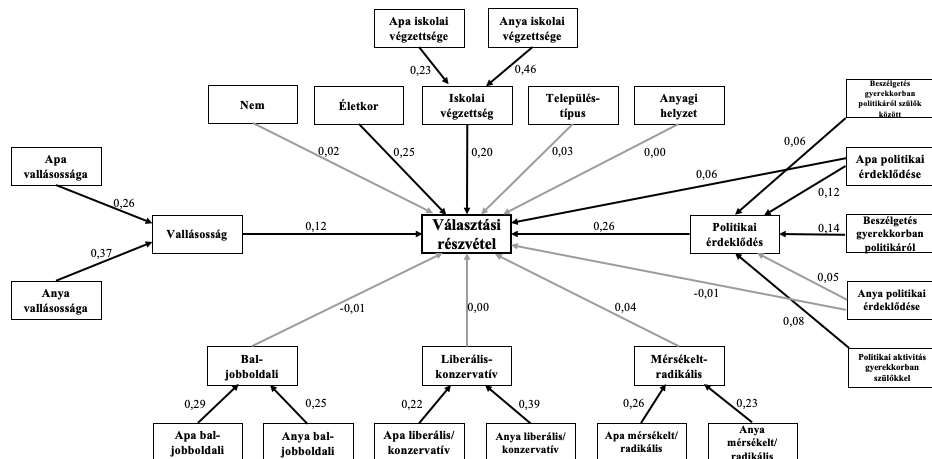
	Apa és gyerek közötti homofília	Anya és gyerek közötti homofília	Szülők közötti homofília
Baloldali-jobboldali	63,0% (N=1532)	64,3% (N=1569)	76,1% (N=1470)
Mérsékelt-radikális	65,3% (N=1597)	64,6% (N=1632)	74,1% (N=1551)
Konzervatív-liberális	66,2% (N=1568)	68,3% (N=1605)	78,3% (N=1523)

Forrás: saját szerkesztés

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A választáson való részvételhez és a Fidesz-KDNP támogatottságához vezető utak

A 3. ábra a részvételre vonatkozó egyes közvetlen és közvetett hatások standardizált bétáit mutatja. A válaszadó szociodemográfiai jellemzői közül az iskolai végzettség és az életkor erősen pozitívan függött össze a választáson való részvétellel, tehát a magasabb végzettségűek és az idősek nagyobb valószínűséggel mennek el szavazni. Az is látható, hogy a vallásos egyének nagyobb valószínűséggel szavaznak. A politikai ideológia nem függött össze a szavazással, azaz a különböző ideológiájú egyének egyforma valószínűséggel vettek részt a választásokon. Erős pozitív összefüggést találtunk a politikai érdeklődés és a szavazás között. Ami a szülői hatásokat illeti, az apa politikai érdeklődése közvetlenül és közvetve is befolyásolta a szavazási magatartást, míg ugyanezek az összefüggések nem voltak szignifikánsak az anya és a gyermek között. Emellett mind a szülők iskolai végzettsége, mind a vallásosság közvetett módon, a gyermek iskolai végzettségén és vallásosságán keresztül összefüggött a választáson való részvétellel. A politikai aktivitás és a szülők közötti, valamint a szülők és a gyermek közötti politikai viták közvetve pozitívan befolyásolták a választási magatartást a politikai érdeklődés előmozdításán keresztül.

3. ábra. A választási részvételre illesztett SEM-modell eredményei (standardizált regressziós együtthatók)

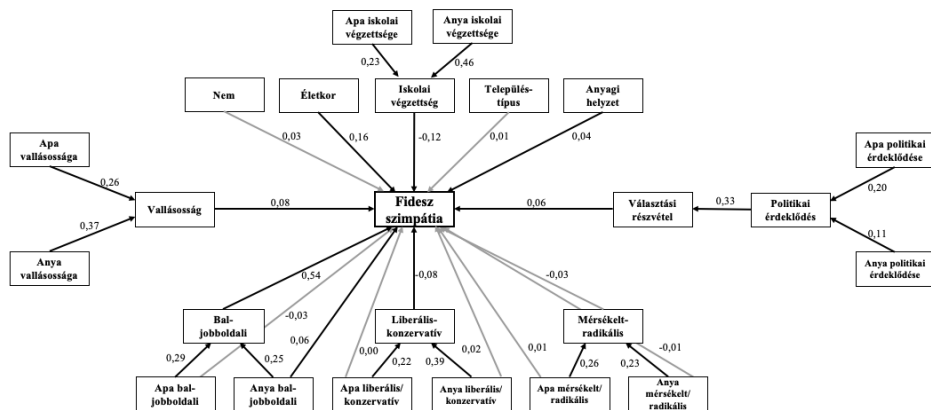
Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: A fekete vonalak a 95 százalékos megbízhatósági szinten szignifikáns összefüggéseket jelölnek, míg a szürkék a nem szignifikáns összefüggéseket. R-négyszet: 0,16

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A Fidesz-KDNP támogatásához vezető utak eredményei a 4. ábrán láthatók. Az életkor és a szubjektív anyagi helyzet pozitív, míg az iskolai végzettség negatív kapcsolatban áll a Fidesz-KDNP támogatásával. Továbbá, a vallásosság növeli a Fidesz-KDNP támogatásának valószínűségét. Az összes közvetlen hatás közül a bal-jobboldali ideológiai beállítottság és a Fidesz-KDNP támogatása közötti kapcsolat volt messze a legerősebb, a jobboldaliak nagyobb valószínűséggel támogatták a Fidesz-KDNP-t. Hasonló – bár jóval gyengébb – hatást találtunk a liberális-konzervatív ideológiák esetében, és elenyésző hatást a mérsékelt-radikális irányultságnál. Ami a politikai aktivitást illeti, azok, akik rendszeresen szavaznak (és közvetve a politika iránt érdeklődők) nagyobb valószínűséggel voltak Fidesz-KDNP szimpatizánsok. Hasonló közvetett hatásokat találtunk a szülői jellemzők esetében is. A szülők iskolai végzettsége, vallásossága, ideológiai beállítottsága és politikai érdeklődése felerősítette az egyén iskolai végzettségének, vallásosságának, ideológiájának és választási magatartásának közvetlen hatásait a Fidesz-KDNP támogatására. Mindazonáltal a szülők ideológiai pozíciói közvetlen módon nem befolyásolják a Fidesz-KDNP szimpátiát (egy kivétel volt az anya baloldali-jobboldali pozíciója).

4. ábra. A Fidesz-szimpátiára illesztett SEM-modell eredményei (standardizált regressziós együtthatók)

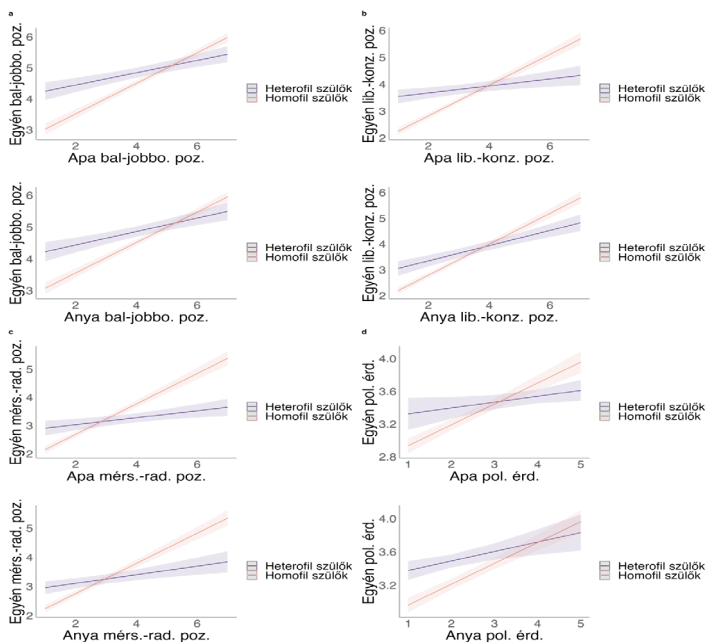
Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: A fekete vonalak a 95 százalékos megbízhatósági szinten szignifikáns összefüggéseket jelölnek, míg a szürkék a nem szignifikáns összefüggéseket. R-négyzet: 0,39

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

A szülők közötti homofília moderáló szerepe

Harmadik kutatási kérdésünk megválaszolásához a szülői és az egyéni jellemzők közötti összefüggéseket tárgyaljuk mélyebben, és a szülők közötti homofiliát moderátor változóként használjuk. Az egyéni politikai ideológiai pozíciókra és a politikai érdeklődésre külön lineáris modelleket illesztettünk a szülői homofília és az egyes szülői jellemzők közötti interakciós tagokkal. A 4. ábra azt mutatja, hogy a homofília moderálta a szülői jellemzők hatását az összes megfigyelt egyéni jellemzőre. Ha a szülők azonos jellemzőkkel rendelkeztek, akkor az apa és a gyermek jellemzői közötti kapcsolat, illetve az anya és a gyermek jellemzői közötti kapcsolat erősebb volt. Igaz a standardizált béták valamivel magasabbak voltak az apák jellemzői esetében, tehát a homofília az apa-gyermek kapcsolatra volt nagyobb hatással. A legerősebb kölcsönhatásokat a liberális-konzervatív és a mérsékelt-radikális ideológiák esetében találtuk.

5. ábra. A szülői jellemzők hatása az egyén bal-jobboldali (a), liberális–konzervatív (b), mérsékelt-radikális pozíciójára (c) és politikai érdeklődésére (d) a szülők közötti homofília függvényében

Forrás: saját szerkesztés

Megjegyzés: A becslések körüli területek a 95 százalékos konfidencia-intervallumokat jelölik. Kontrollálva nemre, korra, végzettségre, településtípusra, anyagi helyzetre és vallásosságra.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Összegzés

Tanulmányunkban arra kerestük a választ, hogy mennyire hasonlítanak az egyének politikai jellemzői a családon belül, illetve a családon belüli politikai szocializáció milyen mértékben járul hozzá a politikai attitűdök átadásához ma Magyarországon. Egy saját kérdőíves felmérés adatai alapján azt találtuk, hogy a magyar családok közel kétharmadában azonos politikai nézeten voltak a családtagok, a homofliamutatók esetében a legmagasabb arányt, 83,5 százalékot az apák és a válaszadók szavazási aktivitásában mutattunk ki, a második legmagasabb értéket az anyák és megkérdezettek konzervatív-liberális beállítódása közötti egyezés arányszáma vette fel 68,3 százalékkal. Hasonlóan magas homofliaarányokat talált Stefkovics és Sik (2023) a magyar párok tagjai között. A szülők ideológiai beállítódása erős összefüggést mutat gyermekeik ideológiai pozíciójával, azonban, ahogy azt Kmetty és Szabó (2021) is találta, a politikai aktivitás és a pártszimpátia esetén a szülői befolyás elsősorban indirekt módon valósul meg. Ez arra utal, hogy az identifikációs folyamatban az attitűdök elsajátítása explicit és implicit módon is megvalósul (Verba et al. 2003). Fontos eredményünk, hogy a szülők közötti homofília jelentős mértékben előrejelzi a politikai attitűdök átadásának sikerét, ami jól összecseng korábbi nemzetközi eredményekkel (Jennings et al. 2009). A fiatalok attitűdátvétele nagy hatékonyságú és hosszú távon stabil, amennyiben gyakori a családon belüli politikai kommunikáció (Nolas et al. 2017), a szülők értékrendje stabil és konzisztens (Tims 1986), mindezek hiánya ugyanakkor később lazább egyéni politikai integrációt eredményezhet, illetve más színterek hatása erősödhet fel (például kortársak, iskola).

Eredményeink értelmezésénél figyelembe kell vennünk, hogy a magyar politikai spektrum az utóbbi időszakban erősen polarizálódott, így akár az ideológiai változók, akár a pártpreferencia esetében mért homofília nem kellően érzékeny azokra a különbségekre, amelyek a generációk között, akár egy politikai „táboron” belül fennállhatnak. Ezek feltárása további vizsgálatokat tesz lehetővé és szükségessé. A vizsgálat nem terjedt ki olyan további elemzési lehetőségekre, mint például a nemek, korcsoportok, társadalmi státusz szerinti különbségek, amelyek még pontosabb képet adhatnak a jövőben a családon belüli politikai szocializáció sikerkritériumairól. Kutatásunk egy további limitációja, hogy a szülők politikai jellemzőiről indirekt módon, a gyermekeik válaszain keresztül kaptunk képet. Mindezek egy olyan kiterjesztett kutatást jelölnek ki, amelyben immár a szülők és gyermekek bevonása, lekérdézése egyaránt megvalósul.

Elemzésünk egy olyan politikatudományi területhez járul hozzá hiánypótló adatokkal, amely a politikai attitűdök és viselkedés megértését segíti. A politikai szocializációs mechanizmusok mélyebb ismerete nem csak a múltbéli trendek, hanem a jelenlegi politikai rendszeren belüli stabilitás és változás pontosabb megértését is lehetővé teszi (Marsh 1971).

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Irodalom

- Bengtson, V. L. (1975): Generation and Family Effects in Value Socialization. *American Sociological Review*, 40(3): 358–371. <https://doi.org/10.2307/2094463>
- Bennett, S. E. – Flickinger, R. S. – Rhine, S. L. (2000): Political Talk Over Here, Over There, Over Time. *British Journal of Political Science*, 30(1): 99–119. <https://doi.org/10.1017/S0007123400000053>
- Bognár A. – Szabó A. (2017): Politikai szocializációs modellek Magyarországon, 1990-2016. In: Szabó A. – Oros D. (szerk.): *Csendesek vagy lázadók? A hallgatók politikai orientációi Magyarországon (2011-2015)*, Szeged – Budapest, Belvedere – MTA PTI, 16–36. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/id/eprint/65782> (utolsó letöltés: 2023. 09. 17.)
- Boonen, J. (2019): Learning who not to vote for: The role of parental socialization in the development of negative partisanship. *Electoral Studies*, 59, 109–119. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2019.04.001>
- Buuren, S. van – Groothuis-Oudshoorn, K. (2011): Multivariate Imputation by Chained Equations. *Journal of Statistical Software*, 45, 1–67. <https://doi.org/10.18637/jss.v045.i03>
- Connell, R. W. (1972): Political socialization in the American family. The evidence re-examined. *Public Opinion Quarterly*, 36(3): 323–333.
- Craik, F. I. – McDowd, J. M. (1987): Age differences in recall and recognition. *Journal of Experimental Psychology. Learning, Memory, and Cognition*, 13(3): 474.
- Csákos M. (2004): Ifjúság és politika. *Educatio, Politikai szocializáció(2004/4)*: 535–550.
- Csákos M. – Murányi I. – Sík D. – Szabó I. (2010): A családi politikai szocializációról (Vizsgálati szempontok egy empirikus kutatáshoz). *Társadalomkutatás*, 28(4): 419–446.
- Dalton, R. J. (1980): Reassessing Parental Socialization: Indicator Unreliability Versus Generational Transfer. *American Political Science Review*, 74(2): 421–431. <https://doi.org/10.2307/1960637>
- Dalton, R. J. (2008): Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation. *Political Studies*, 56(1): 76–98. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>
- Gerő M. – Szabó A. (2020): *Struktúra és cselekvés: A politikai integráció mechanizmusai*. In: Kovács I. (szerk.): *Integrációs mechanizmusok a magyar társadalomban*. Budapest, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Argumentum Kiadó, 45–82.
- Huddy, L. (2001): From Social to Political Identity: A Critical Examination of Social Identity Theory. *Political Psychology*, 22(1): 127–156. <https://doi.org/10.1111/0162-895X.00230>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Hyman, H. (1959): *Political socialization*. Free Press
- Jennings, M. K. – Niemi, R. G. (1968): The Transmission of Political Values from Parent to Child. *American Political Science Review*, 62(1): 169–184. <https://doi.org/10.2307/1953332>
- Jennings, M. K. – Stoker, L. – Bowers, J. (2009): Politics across Generations. Family Transmission Reexamined. *The Journal of Politics*, 71(3): 782–799. <https://doi.org/10.1017/S0022381609090719>
- Jurkowitz, M. – Mitchell, A. (2020): *A sore subject. Almost half of Americans have stopped talking politics with someone*. <https://policycommons.net/artifacts/616380/a-sore-subject/1597020/> (utolsó letöltés: 2023. 09. 17.)
- Kmetty Z. – Szabó A. (2021): Út a Fideszhez. Politikai szocializációs utak a pártválasztáshoz a magyar egyetemisták körében. *Politikatudományi szemle*, 30(4): 29–58. <https://doi.org/10.30718/POLTUD.HU.2021.4.29>
- Kriesi, H. (2008): Political mobilisation, political participation and the power of the vote. *West European Politics*, 31(1–2), Article 1–2. <https://doi.org/10.1080/01402380701834762>
- Levin, M. L. (1961): Social Climates and Political Socialization. *Public Opinion Quarterly*, 25(4): 596. <https://doi.org/10.1086/267055>
- Makay M. – Stefkovics Á. (2021): Mi oszt meg minket? Politikai törésvonalak vizsgálata Magyarországon. In: Barthel-Rúzsza Zs. – Fűrész G. – Pilók P. – Stefkovics Á. (szerk.): *Magyarország 2021. Társadalom, gazdaság és politika napjainkban*. Budapest, Századvég Kiadó, 241–277.
- Marsh, D. (1971): Political Socialization: The Implicit Assumptions Questioned. *British Journal of Political Science*, 1(4): 453–465. <https://doi.org/10.1017/S0007123400009248>
- McDevitt, M. – Chaffee, S. (2002): From Top-Down to Trickle-Up Influence: Revisiting Assumptions About the Family in Political Socialization. *Political Communication*, 19(3): 281–301. <https://doi.org/10.1080/01957470290055501>
- Meadowcroft, J. M. (1986): Family Communication patterns and political development. The Child's Role. *Communication Research*, 13(4): 603–624.
- Mouffe, C. (2005): *On the Political*. London, Routledge
- Nolas, S.-M. – Varvantakis, C. – Aruldoss, V. (2017): Talking politics in everyday family lives. *Contemporary Social Science*, 12(1–2): 68–83. <https://doi.org/10.1080/21582041.2017.1330965>
- Patkós V. – Szántó A. (2020): Jobban tudják-e az okos szavazók? Az iskolázottság, a hírfogyasztás és a politikai érdeklődés szerepe a pártos elfogultság alakulásában. *Politikatudományi Szemle*, 29(4): Article 4.

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

- Pattie, C. – Seyd, P. – Whiteley, P. (2004): *Citizenship in Britain. Values, Participation and Democracy*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490811>
- Phelps, E. (2004): Young Citizens and Changing Electoral Turnout, 1964–2001. *The Political Quarterly*, 75, 238–248. <https://doi.org/10.1111/j.1467-923X.2004.00608.x>
- Prior, M. (2019): *Hooked. How Politics Captures People's Interest*. Cambridge, Cambridge University Press.
- Róbert P. (1994): Politika és vallás a közvélemény tükrében. Magyarország és Hollandia összehasonlítása. *Politikatudományi Szemle*, 3(1): Article 1.
- Stefkovics Á. – Sik E. (2023): Párok politikai homofiliája és ennek hatása a pár jólétére Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 33(1): Article 1. <https://doi.org/10.51624/SzocSzemle.2023.1.2>
- Szabó A. (2015): *Az egyetemisták és főiskolások Magyarországon: 2015*. Szeged, Belvedere Meridionale. <https://doi.org/10.14232/belvbook.2015.58516>
- Szabó A. – Oross D. (2012): A demokratikus részvétel tendenciái a magyar egyetemisták és főiskolások körében. In: Szabó A. (szerk.): *Racionálisan lázadó hallgatók, 2012. Apátia–Radikalizmus–Posztmaterializmus a magyar egyetemisták és főiskolások körében I*. Szeged, Belvedere Meridionale, 65–110.
- Szabó G. – Mihályffy Z. (2009): Politikai kommunikáció az interneten. *Politikatudományi Szemle*, 18(2): Article 2.
- Tedin, K. L. (1974): The Influence of Parents on the Political Attitudes of Adolescents. *American Political Science Review*, 68(4): 1579–1592. <https://doi.org/10.2307/1959943>
- Tims, A. R. (1986): Family Political Communication and Social Values. *Communication Research*, 13(1): 5–17. <https://doi.org/10.1177/009365028601300102>
- Tomka M. (1998): A vallásosság mérése. In: Máté-Tóth A. – Jahn M. (szerk.): *Tanulmányok András Imre 70. Születésnapjára*. Szeged, Bába és Társa Kiadó, 18–31. <http://acta.bibl.u-szeged.hu/25165/> (utolsó letöltés: 2023. 09. 17.)
- Verba, S. – Schlozman, K. L. – Burns, N. (2003): *Family Ties: Understanding the Intergenerational Transmission of Participation* | RSF. <https://www.russellsage.org/research/reports/family-ties>

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

MELLÉKLET

A KUTATÁS KÉRDŐÍVE

Most néhány, a gyerekkorára vonatkozó kérdést teszünk fel. Kérjük, hogy a 18 év alatti időszakra gondoljon!

P1. Hogyan emlékszik, az Ön gyerekkorában APJÁT mennyire érdekelte a politika?

1. Egyáltalán nem érdekelte
2. Nem érdekelte
3. Érdekelte is, meg nem is
4. Érdekelte
5. Nagyon érdekelte
7. apám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
9. NT/NV

P2. Hogyan emlékszik, gyerekkorában ANYJÁT mennyire érdekelte a politika?

1. Egyáltalán nem érdekelte
2. Nem érdekelte
3. Érdekelte is, meg nem is
4. Érdekelte
5. Nagyon érdekelte
7. anyám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
9. NT/NV

P3. Hogyan emlékszik, gyerekkorában a szülei milyen gyakran beszéltek EGYMÁSSAL politikai-közéleti kérdésekről?

1. soha
2. alkalmanként
3. rendszeresen
9. nem tudja, nem válaszol

P4. Hogyan emlékszik, gyerekkorában a szülei (apja és/vagy anyja) milyen gyakran beszéltek ÖNNEL politikai-közéleti kérdésekről?

1. soha
2. alkalmanként
3. rendszeresen
9. nem tudja, nem válaszol

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

P5. Általában hasonló volt a politikai véleményük a családban vagy voltak fontos különbségek?

1. hasonló volt
2. is-is
3. különböző volt
9. Nem tudja, nem válaszol

P6. Gyerekkorában a szüleivel vettek-e részt együtt valamilyen politikai eseményen (pl. demonstráción, gyűlésen, fórumon)?

1. soha
2. alkalmanként
3. rendszeresen
9. nem tudja, nem válaszol

P7. Kérem, emlékezzen vissza gyerekkorára, és mondja meg, hogy amikor apjának lehetősége volt:

5. minden alkalommal elment,
4. az esetek többségében elment, de nem mindig
3. fele részben
2. az esetek kisebb részében, vagy
1. egyszer sem ment el szavazni?
9. nem tudja, nem válaszol

P8. Kérem, emlékezzen vissza gyerekkorára, és mondja meg, hogy amikor anyjának lehetősége volt:

5. minden alkalommal elment,
4. az esetek többségében elment, de nem mindig
3. fele részben
2. az esetek kisebb részében, vagy
1. egyszer sem ment el szavazni?
9. nem tudja, nem válaszol

P9. Kérem, emlékezzen vissza, hogy az Ön gyerekkorában az apja számára az alábbiak közül melyik párt volt a legrokonszenvesebb! RANDOM CSAK 1972 UTÁN SZÜLETETTEKTŐL!

1. Fidesz/Fidesz-KDNP
2. MSZP
3. Jobbik
4. LMP
5. DK
6. Momentum

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

7. Mi hazánk
8. Kétfarkú Kutyapárt
9. MDF
10. Független Kisgazdapárt
11. SZDSZ
12. MIÉP
13. Munkáspárt
14. Egyéb, és pedig:
15. Egyik sem
99. nem tudja, nem válaszol

P10. Kérem, emlékezzen vissza, hogy az Ön gyerekkorában az anyja számára az alábbiak közül melyik párt volt a legrokonszenvesebb! RANDOM CSAK 1972 UTÁN SZÜLETETTEKTŐL!

1. Fidesz/Fidesz-KDNP
2. MSZP
3. Jobbik
4. LMP
5. DK
6. Momentum
7. Mi hazánk
8. Kétfarkú Kutyapárt
9. MDF
10. Független Kisgazdapárt
11. SZDSZ
12. MIÉP
13. Munkáspárt
14. Egyéb, és pedig:
15. Egyik sem

CSAK AZ 1972 előtt születettektől:

P11. Kérjük, emlékezzen vissza, hogy az Ön gyerekkorában az apja számára az MSZMP mennyire volt rokonszenves!

1–7 skála válaszok:

1 – nagyon ellenszenves, 7 – nagyon rokonszenves.

9 – NT/NV

1	2	3	4	5	6	7	9
---	---	---	---	---	---	---	---

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

CSAK AZ 1972 előtt születettektől:

P12. Kérjük, emlékezzen vissza, hogy az Ön gyerekkorában az anyja számára az MSZMP mennyire volt rokonszenves!

1–7 skála válaszok:

1 – nagyon ellenszenves, 7 – nagyon rokonszenves.

9 – NT/NV

1	2	3	4	5	6	7	9
---	---	---	---	---	---	---	---

MINDENKITŐL

Ön hol helyezné el apját az alábbi skálákon? Kérem, gondoljon az Ön gyerekkorának időszakára! (9-NT/NV)

P1. Baloldali	1	2	3	4	5	6	7	9	Jobboldali
P2. Mérsékelt	1	2	3	4	5	6	7	9	Radikális
P3. Konzervatív	1	2	3	4	5	6	7	9	Liberális

Ön hol helyezné el az anyját az alábbi skálákon? Kérem, gondoljon az Ön gyerekkorának időszakára!

P1. Baloldali	1	2	3	4	5	6	7	9	Jobboldali
P2. Mérsékelt	1	2	3	4	5	6	7	9	Radikális
P3. Konzervatív	1	2	3	4	5	6	7	9	Liberális

A következő kérdések Önre vonatkoznak.

VP1. Egészében véve, Önt mennyire érdekli a politika?

1. Egyáltalán nem érdekel
2. Nem érdekel
3. Érdekel is, meg nem is
4. Érdekel
5. Nagyon érdekel
9. NT/NV

VP2. Kérem, mondja meg, hogy Ön, amikor lehetősége volt:

5. minden alkalommal elment,
4. az esetek többségében elment, de nem mindig
3. fele részben
2. az esetek kisebb részében, vagy
1. egyszer sem ment el szavazni?

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

VP3. Ön melyik évben szavazott először? Kérem, az országgyűlési választásokra gondoljon!

88. Még nem szavazott sosem

99. nem tudja/nem válaszol

HA VP3 nem 88

VP4. Ön melyik pártra szavazott azon az országgyűlési választáson, amikor először szavazott? RANDOM

1. Fidesz/Fidesz-KDNP
2. MSZP
3. Jobbik
4. LMP
5. DK
6. Momentum
7. Mi hazánk
8. Kétfarkú Kutyapárt
9. MDF
10. Független Kisgazdapárt
11. SZDSZ
12. MIÉP
13. Munkáspárt
14. Egyéb, éspedig:
88. Még nem szavazott sosem
99. nem tudja/nem válaszol

VP5. Kérjük, jelölje meg, az alábbiak közül melyik párt Önnek a legrokonszenvesebb jelenleg! RANDOM

1. Fidesz-KDNP
2. MSZP
3. Jobbik
4. LMP
5. DK
6. Momentum
7. Mi hazánk
8. Kétfarkú Kutyapárt
9. Egyéb, éspedig:
10. Egyik sem
99. nem tudja/nem válaszol

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

Ön hol helyezné el saját magát az alábbi skálákon?

VP6. Baloldali	1	2	3	4	5	6	7	9	Jobboldali
VP7. Mérsékelt	1	2	3	4	5	6	7	9	Radikális
VP8. Konzervatív	1	2	3	4	5	6	7	9	Liberális

VP9. A következő kijelentések közül melyikkel tudná Önmagát a legjobban jellemezni?

1. vallásos, az egyház tanítását követi
2. vallásos a maga módján
3. nem tudja megmondani, vallásos-e vagy sem
4. nem vallásos
5. más a meggyőződése, határozottan nem vallásos
6. egyéb:
9. NT/NV

D1. Ön kivel élt gyerekkorának döntő részében?

1. édesapámmal és édesanyámmal éltem együtt
2. csak édesapámmal éltem együtt
3. csak édesanyámmal éltem együtt
4. egyik szülőmmel sem éltem együtt
7. édesapám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
8. édesanyám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
9. nem tudja/nem válaszol

D2. Mi apja legmagasabb iskolai végzettsége?

1. Legfeljebb 8 általános
2. Szakiskola, szakmunkásképző
3. Középfokú (érettségi)
4. Felsőfokú (főiskola, egyetem, stb.)

D3. Mi anyja legmagasabb iskolai végzettsége?

1. Legfeljebb 8 általános
2. Szakiskola, szakmunkásképző
3. Középfokú (érettségi)
4. Felsőfokú (főiskola, egyetem, stb.)

TEMATIKUS TANULMÁNYOK – Politika és politikatudomány a háború árnyékában

D4. A következő kijelentések közül melyikkel tudná az apját a legjobban jellemezni? Kérem, gondoljon az Ön gyerekkorának időszakára!

1. vallásos volt, az egyház tanítását követte
2. vallásos volt a maga módján
3. nem tudom megmondani, vallásos volt-e vagy sem
4. nem volt vallásos
5. más a meggyőződése, határozottan nem volt vallásos
6. egyéb:
7. apám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
9. NT/NV

D5. A következő kijelentések közül melyikkel tudná az anyját a legjobban jellemezni? Kérem, gondoljon az Ön gyerekkorának időszakára!

1. vallásos volt, az egyház tanítását követte
2. vallásos volt a maga módján
3. nem tudom megmondani, vallásos volt-e vagy sem
4. nem volt vallásos
5. más a meggyőződése, határozottan nem volt vallásos
6. egyéb:
8. anyám nem élt/ nem volt vele kapcsolat (ne olvasd fel!)
9. NT/NV